

ELS MOROS¹ A LA PATUM

La Patum una festa relacionada amb la «Reconquesta»?

Albert Rumbo

Aquarel·la pintada per en Ferran de Sagarra el 1838 on es pot apreciar el gegant amb la boina carlina.

Contràriament al que hom pot pensar inicialment en contemplar la festa i al que s'ha difós en determinades publicacions d'ençà del darrer terç del segle XIX, les possibles relacions dels orígens de la Patum amb les lluites de la «Reconquesta» entre cristians i musulmans són més aviat escasses, secundàries i indirectes, i, en tot cas, aquestes relacions no sorgeixen abans de mitjan segle XIX.

En la seva *Historia de Berga*,² l'advocat Jacinto Vilardaga Cañellas ens descriu una suposada³ presència a la Patum del 1715 de qui aleshores era governador de la plaça de Berga, don Juan de Ahumada, i el seu suposat interès per la nostra festa gran. J. Vilardaga escriu que «[...] el gobernador de Berga, que se llamaba Ahumada, preguntó al alcalde y á cuantos presidian la fiesta, lo que aquello significaba, á lo cual no hubo nadie que supiese contestar más que generalidades, ó lo que á su simple

vista se comprende, ó sea una lucha entre moros y cristianos». J. Vilardaga, per tant, deixa clar que el significat principal dels quadres que conformen la festa és la lluita entre moros i cristians.

Seguidament, el mateix J. Vilardaga reproduïx un document intitulat *La Bulla*⁴ que ell atribueix a un avantpassat seu, el notari i secretari de l'Ajuntament de Berga Josep Altarriba i Godolà, en el qual les referències a la «Reconquesta» i a la presència morisca a la comarca del Berguedà són constants. A continuació, reproduïm íntegrament el document, doncs malgrat la seva extensió, en ell rau gran part del *quid* de la qüestió del tema que ens ocupa:

Queriendo el Magnífico Concejo de la real villa de Berga demostrar la satisfacción que sentían los corazones de los bergadanes, por haber vuelto al suave dominio del

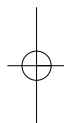
señor rey de Aragón D. Juan I, determinó inventar una fiesta pública, que conmemorase tan feliz acontecimiento, y queriendo también que esta fiesta, si bien profana, fuese no obstante, conforme a las enseñanzas de la Iglesia, nuestra santa madre, pidió consejo a algunos eclesiásticos, de lo cual resultó la fundación de la Bulla, que significa lo siguiente: En tiempos de los moros, recorría estas montañas un caudillo llamado Bullafer, y a quien los cristianos llamaban Bullafera, que no les dejaba descansar, persiguiéndolos constantemente, y tratando con gran crueldad a los prisioneros que hacía. Dicen que juraba y perjuraba por su falso Dios, que había de exterminar a los cristianos, sin dejar vivo uno solo; pero la Providencia, que velaba por éstos, hizo que no pudiese lograr su objeto, porque los fieles, fugitivos en las montañas, escapaban siempre aun de en medio de los numerosos infieles que les acosaban por todas partes, valiéndose de la escabrosidad del terreno y, más que todo, de la protección que les venia del cielo. El baile de los turcos y caballitos, que, en un principio, los llamaban moros y cabritas, representa esta persecución que sufrieron los fieles, que como a cabras corrían por las escabrosidades de las montañas, escapando siempre de sus perseguidores, que se indignaban cuando, creyendo a aquellos cogidos, se les escapaban, como quien dice, de entre las manos.

Al son del atabal persiguen los turcos a los caballitos, llegando muchas veces casi a cogerlos, sin lograrlo nunca, como al son

39

PARLEM DE...

de atabales, perseguían los alarbes de Bullafer a los cristianos, sin lograr nunca prenderlos.

El gigante con su turbante y vestido musulmán, representa al mismo Bullafer, y el baile de los gigantes significa que el que quería destruir a los cristianos, ahora les sirve de diversión y contento.

La mulasa, o mulaguita, que en un principio la llamaban Mula fera, representa al mismo Bullafer, a quien llamaban Bullafera, y por mofa Mulafera, y el fuego que arroja por la boca, sin lograr espantar a la gente, y si tan sólo que se aparten a su paso, significa que aquel moro, ayudado por elementos infernales, quería destruir a los cristianos, y no lo logró.

El baile de los diablos cubiertos de fuego, seguido de su derrota por san Miguel y el ángel, que se los ponen debajo de sus pies, significa que, a pesar de haber el infierno desatado todas sus furias contra los cristianos, no obstante, éstos, ayudados por el cielo, lograron vencerlo y humillarlo.

Finalmente, el reposado y majestuoso baile del águila real, representa como Berga, al amparo de la corona real y bajo el dulce dominio de sus reyes, vive tranquila y majestuosa, sin miedo ni temor de ninguna clase.

D'aquest document, en podem extreure dues idees bàsiques quant als orígens de la festa. En primer lloc, el motiu fundacional de la celebració, que segons J. Vilardaga és l'alliberament de Berga del jou feudal i el retorn als dominis de la monarquia catalana. En segon lloc, el guió creat per a la festa i que té com a principals protagonistes els cristians i els musulmans que s'esbatussaven per aquestes terres durant el segle VIII, amb un especial protagonisme del cabdill musulmà anomenat Bullafer.⁵ Ara bé, la interpretació que en J. Vilardaga posa en boca del notari J. Altarriba presenta diversos dubtes, preguntes i problemes de lògica comprensió. El primer d'ells és com pot ser que una festa institui-

da a finals del segle XIV (el privilegi de *Non Separando* que retorna Berga a la jurisdicció reial és de 1393) prengui com a fil argumental uns fets esdevinguts sis-cents anys abans i que hom sigui capaç de recordar-los amb tant de detall, certesa i rigor. Tant, que fins i tot es recorda el nom del capitost sarraí, quan, curiosament, enlloc figura el nom del cap dels cristians, que, no cal dir-ho, eren els «bons». A més, aquesta descripció tan detallada resulta encara més sospitosa si considerem que a la nostra comarca la presència musulmana fou supèrflua, puntual i, en tot cas, inferior a un segle. Amb el curt període de temps que els moros romangueren a les nostres contrades, i havent transcorregut prop de sis-cents anys d'aquests esdeveniments, se'ns fa francament difícil poder creure que entre el poble n'existís un record tan perfecte i acurat.

La segona pregunta que sorgeix en analitzar el text anterior és com pot ser que la Patum s'instituí en commemoració de l'alliberament del jou feudal i només un dels entremesos que en formen part, el de l'Àliga, faci referència a un esdeveniment tan important. La resta de comparses són al·lusions a les lluites medievals entre cristians i sarraïns, que res tenen a veure amb aquesta efemèride. No hagués sigut més lògic que les representacions que tenen lloc durant la celebració fessin referència directa a l'esmentat motiu fundacional de la festa i no a uns esdeveniments tan pretèrits?

D'altra banda, existeix un document real, contemporani del que J. Vilardaga atribueix a J. Altarriba, on també hi trobem una interpretació de la Patum. Aquest document és datat el 1725 i, curiosament, fou escrit pel propi notari J. Altarriba, que, com ja hem comentat, actuava com a secretari municipal. La interpretació que en ell es fa de la festa gran de la ciutat de Berga difereix, i força, de la donada a conèixer per en J. Vilardaga. El document, que porta per títol *Què representa la Bulla de Corpus*, diu el següent:

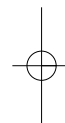
Lo ballar los Cavallets, Turchs, y Angelets devant lo Santíssim Sagrament significa quant lo Real profeta Davit ballà devant la arca del Señor, y fou est obsequi tant del agrado de Déu Nostre Señor, que digué que ningú com Davit era més ajustat a son cor.

La Batalla de Sant Miquel y Àngels ab los Dimonis significa la batalla que lo Archàngel Sant Miquel tingué ab llussifer y sos sequassos, quant llussifer tingué la supèrbia de voler ésser lo més resplandent, y se rebellà contra Déu Nostre Señor.

Lo anar la Mulassa y Gegants devant lo Santíssim Sagrament, y rendir-li adoracions significa y ensenya què devem fer los hòmens racionals en reverenciar y venerar lo Santíssim Sagrament del altar que per a sempre sia alabat, al pas veyem que los irracionals li rendexen obsequis y veneracions.

Són moltes les diferències i elements contradictoris dignes de ser esmentats entre els dos textos, però aquí només ens centrarem en aquells que poden aportar llum al tema que ens ocupa: les relacions de les lluites a l'Alta Edat Mitjana entre moros i cristians i l'origen de la Patum de Berga. Bàsicament són dos els fets que ens criden l'atenció. El primer és que el suposat document de 1715 està farcit de referències a aquests episodis bèl·lics mentre que el text de 1725 no hi fa cap referència. El segon és que el document aportat per en J. Vilardaga situa l'Àliga entre les comparses patumaires i, a més, li atribueix un significat directament relacionat amb el motiu fundacional de la festa, mentre que el document de 1725 ni tan sols l'esmenta.

Davant les dues qüestions que acabem de plantejar, l'única resposta comuna que se'ns acut per escatir els perquès respectius és la falsedat del primer dels documents transcrits. Segurament, la voluntat de J. Vilardaga per donar una explicació totalment lligada sobre els

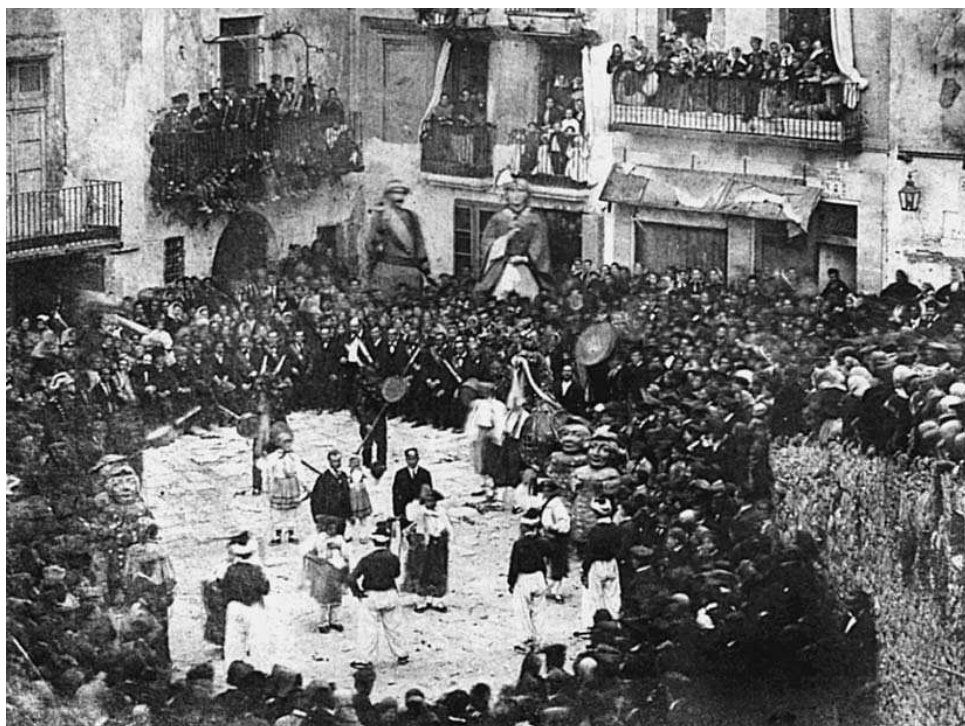
orígens i el motiu fundacional de la Patum el va portar a «inventar» un document on restés tot completament lligat. Així, J. Vilardaga dóna una explicació, per a ell, lògica i coherent sobre l'origen de la festa, i per molt que la situa a primers del segle XVIII, la descripció que fa de la celebració és la pròpia del moment en què la re-

de la ciutat de Berga fins a la dècada de 1960 prenen com a base aquest document per historiar-la. D'aquí que la relació entre els moros i les seves lluites amb els cristians acabessin esdevenint, per la força de la tradició, gairebé un dogma de fe.

Podríem analitzar encara més detingudament els documents es-

Guites, Àliga, Nans Vells, Gegants, Nans Nous i Plens.⁶ De totes elles, n'hi ha algunes que podem descartar directament a l'hora d'intentar trobar-los alguna relació amb les lluites medievals entre moros i cristians. En primer lloc, el Tabal, ja que malgrat poder tractar-se d'una de les comparses originàries de la celebració, la seva funció no era

COL. ALBERT RUMBO

Primera fotografia coneguda de la Patum, realitzada l'any 1868.

L'abillament dels gegants no sembla tenir massa a veure amb cap presumpte cabdill musulmà.

41

PARLEM DE...

dacta a finals del segle XIX. Això explicaria perquè en el seu text (escrit realment el 1890 i que ell situa el 1715) hi figura l'Àliga (que gairebé amb tota seguretat no apareix a Berga fins al 1756) i en canvi al document de 1725 no s'hi fa cap referència. D'altra banda —i reprendrem el tema més endavant—, influït pel moviment romàntic i el fenomen de la Renaixença, situa l'origen de la Patum, com el de tantes altres coses en aquell moment a Catalunya, en el passat medieval emmarcat en les lluites entre moros i cristians pròpies de l'època. Hom pot argüir com és que tractant-se d'un document segurament fals hi dediquem tanta atenció. La resposta és ben senzilla: perquè gairebé totes les interpretacions posteriors de la festa cabdal

mentats per tal de trobar-hi altres diferències, però considerem que aquest no és l'objecte ni la finalitat del present article, motiu pel qual deixem aquesta anàlisi comparativa per centrar-nos en dos elements cabdals per tal d'interpretar quines són les possibles relacions entre les guerres de religió medievals i la Patum i d'on sorgeixen: l'origen de cadascuna de les comparses que formen part de la celebració i les primeres notícies inequívokes que relacionen ambdós esdeveniments.

LES COMPARSES PATUMAIRES

Actualment, la Patum està formada per les següents comparses: Tabal, Turcs i Cavallets, Maces,

cap altra que la d'actuar com a instrument musical, sense que hom el pugui dotar de cap altra significació. També l'Àliga pot ser descartada a priori per diversos motius: perquè no apareix a Berga fins a l'any 1756, una data molt allunyada de l'època fundacional de la festa (darrer terç del segle XIV); perquè la seva aparició respon només a la voluntat d'enriquir la celebració amb nous elements, tal com es desprèn de l'acta municipal on s'acorda la seva construcció; i perquè ni tan sols el document esmentat d'en J. Vilardaga no gosa relacionar-la amb aquests esdeveniments altmedievals. Finalment, tampoc les dues colles de Nans podrien relacionar-se amb les repetidament esmentades batalles entre moros i cristians, perquè la

seva aparició és molt tardana (1853, els Nans Vells i 1890, els Nans Nous) i aquesta només respon, com en el cas de l'Àliga, a la voluntat d'incorporar comparses que en aquell moment estaven de moda a la resta del país.

Quant a les comparses que ens resten, hem de fer dos grups: un de format per Maces, Plens i Guites, i l'altre format per Turcs i Cavallets i Gegants. Als entremesos del primer grup se'ls ha arribat a trobar un simbolisme relacionat amb les lluites entre moros i cristians, per bé que aquest no té cap fonament sòlid. En el cas de Maces i Plens,⁷ hom havia relacionat aquest quadre propi de les representacions de l'infern a les processons del Corpus medieval amb les lluites entre moros i cristians. Segons aquestes interpretacions, l'infern trasllada la lluita secular entre àngels i dimonis a les nostres contrades a través de la lluita entre els seus representants terrenals, que, no cal dir, són els cristians i els moros, respectivament. És a dir, els bons i els dolents de torn. Sigui com sigui, però, el cert és que poques comparses patumaires presenten una significació més clara que l'entremès dels Diables (convertit actualment en dos quadres separats: les Maces i els Plens), i aquesta no és cap altra que la ja esmentada representació de l'infern a les processons del Corpus medieval. Arreu del país, aquest quadre sempre fa referència a la lluita bíblica entre els àngels, capitanejats per sant Mi-

quel, i els àngels rebels, encapçalats per Llucifer, però la relació entre aquesta batalla celestial i les lluites medievals entre moros i cristians és totalment gratuïta, per bé que determinats autors l'establiren amb la finalitat d'identificar els seguidors de la fe musulmana amb els dimonis. En tot cas, res té a veure amb la significació originària de l'entremès.

La segona comparsa d'aquest primer grup són les Guites, nom que a Berga reben les tradicionals mulasses. En el document aportat per en J. Vilardaga, aquest ens diu que el nom originari de la bèstia era Bullafera per fer mofa del cabdill moro Bullafer i que d'aquí el nom derivà a Mulafera. Sobre aquest particular hem de tenir en compte dues realitats: que les referències més antigues que trobem de la Guita no l'anomenen Mulafera sinó Mulassa (no serà fins ben entrat el segle XIX que trobarem la forma Mulafera), i que aquest nom no és exclusiu de Berga, sinó que el trobem en d'altres indrets de Catalunya. Així mateix, malgrat el que la tradició popular hagi pogut establir, el cert és que el significat originari de la Guita berguedana res té a veure amb el cabdill musulmà repetidament citat, sinó que el seu origen és el mateix que el de la resta de mulasses festives catalanes.

Finalment, trobem les dues comparses més fàcilment relacionables amb les lluites entre moros i cristians: els Gegants i els Turcs i

Cavallets. Pel que fa als primers, aquesta relació es pot establir a partir de dos fets: la descripció que en fa el document aportat per J. Vilardaga, on identifica el gegant amb «el mismo Bullafer» i el caràcter morisc que presenta el vestuari de les dues parelles de gegants berguedans. De fet, és creença generalitzada que els gegants berguedans representen els cabdills moros que tan mal record deixaren a la nostra ciutat, però l'aparició d'aquest Bullafer és un fenomen que caldria situar en època romàntica, molt lluny, doncs, dels orígens reals de la Patum i molt més encara de l'època a la qual ens remeten les escaramusses entre moros i cristians a la comarca del Berguedà. És molt més probable que a Berga, en el seu origen, els gegants representessin població autòctona (consellers medievals o nobles, guerrers o reis, etc.) que no qualsevol cabdill musulmà més o menys llegendari.

Analitzant les dues imatges més antigues conservades de la Patum —imatges que il·lustren aquest article— no deixa de sorprendre'ns el fet que en l'aquarel·la dibuixada per en Ferran de Sagarra l'any 1838 es col·loqués una boina carlina a un gegant que, suposadament, segons J. Vilardaga, representava un musulmà. No deixaria de ser una identificació curiosa la d'un moro carlí. D'altra banda, a la primera fotografia coneguda de la celebració i que data de 1868, hi podem veure els actuals Gegants Vells. En

matí, vespre i nit...

som amb tu

CAFÉ LISBOA

PLAÇA DR. COLLADO, 9

TEL. 963 919 484 - 46001 VALÈNCIA

*Ball dels Turcs
i Cavallets, el més
identificable a priori
amb les lluites
medievals entre moros
i cristians.*

43

PARLEM DE...

aquesta imatge, els gegants no semblen pas anar vestits de sarraïns, sinó tot el contrari. A partir de la documentació i les imatges conservades, cal suposar que d'ençà de les seves primeres aparicions documentals fins al darrer quart del segle XIX, els nostres gegants devien oferir una imatge molt semblant a la major part de gegants catalans de l'època. Segurament la transformació de personatges autòctons en cabdills sarraïns es degué produir al cap de pocs anys de l'estrena dels Gegants Vells (1866). Aquest fet no és exclusiu de Berga, perquè són moltes les poblacions catalanes que durant el darrer terç del segle, degut a la victòria a la guerra d'Àfrica, van abillar els seus gegants com a reis moros. Podria ser, fins i tot, que a Berga aquest canvi s'esdevingués el 1876, any en què Ramon Casamitjana va recomposar els vestits dels gegants. A partir d'aquest moment, els gegants berguedans no han abandonat mai més el seu caràcter moresc.

Finalment, quant als Turcs i Cavallets, aquesta és, sens dubte, la comparsa que més es pot relacionar amb les lluites medievals entre moros i cristians. Les llegendes de

lluites entre aquests dos bàndols al Berguedà, lligades amb elements i indrets tangibles com els enteraments del coll de l'Oreller i el castell de Blancafort, varen acabar esdevenint el marc idoni on situar les gestes locals més heroiques, i entre elles el naixement de la Patum. L'historiador berguedà Josep Noguera responsabilitza, en part, els Turcs i Cavallets de la formació de la llegenda berguedana. Segons aquest autor, aquesta interpretació naixeria de l'intent de «voler raonar aquest antic entremès processional»; i si existia una llegenda berguedana de moros i cristians, i la Patum contenia aquest quadre, el més fàcil era connectar els dos elements.

Això, però, no vol pas dir que aquest sigui l'origen de l'entremès, malgrat que la seva escenificació actual no ofereixi massa lloc per al dubte. En primer lloc perquè l'entremès dels Turcs i Cavallets el trobem estès no només arreu del país, sinó pràcticament arreu del món (de Catalunya a l'Índia i d'Àustràlia a Sud-amèrica); en segon lloc perquè a molts indrets (Olot, Sant Feliu de Pallerols, Solsona...) aquest entremès només consta dels

cavallers que simulen cavalcar cavalls de cartró, sense que hi figurin per a res els personatges que van a peu i que en el cas que ens ocupa representen ser moros o turcs. I en tercer lloc perquè malgrat el que afirmen documents antics, a Berga sempre se'ls ha anomenat Turcs i Cavallets i no Moros i Cristians ni Moros i Cabretes. De fet, arreu dels Països Catalans, hi trobem tant entremesos de Turcs i Cavallets com de Moros i Cristians, però només els primers impliquen inequívocament la presència de cavalls de cartró simulant ésser cavalcats per falsos genets (el que en realitat atorga a aquest element el nom de Cavallets), mentre que als tradicionals Moros i Cristians no hi figuren mai aquestes carcasses zoomòrfiques.

Segurament, a la capital del Berguedà aquest entremès deriva, com a d'altres indrets, d'alguna dansa pagana de cabretes en honor al déu dels ramats que seria convenientment cristianitzada, readaptant-la i transformant-la en una lluita religiosa. Alguns estudiosos consideren que el nom de Turcs i Cavallets degué fixar-se vers el segle XVI, quan els turcs havien assu-

mit l'infaust paper que, al nostre país, originàriament havia correspost als moros.

CONCLUSIONS*

És cert que quan hom contempla actualment la Patum, el primer que hi veu són algunes referències innegables a la lluita abans descrita entre moros i cristians. Tal com ja hem comentat, la mateixa escenificació guerrera dels Turcs i Cavallets o els trets i abillaments moriscos dels Gegants en serien els exemples més clars. I si algú interessat en el tema té la possibilitat d'accedir a la majoria de les interpretacions que s'han fet d'aquesta festa berguedana d'ençà del darrer terç del segle XIX, podrà acabar de lligar a la perfecció la documentació escrita amb les referències visuals que pugui obtenir d'una primera observació. No podem deixar de reconèixer que la dualitat moros i cristians és, al tombant del tercer mil·lenni, el veritable fil conductor simbòlic de la festa. Aquesta reinterpretació medieval d'oposició entre les dues ribes del *Mare Nostrum*, però, no és exclusiva de la Patum, sinó que és molt típica a Catalunya i àdhuc a tota la Mediterrània, escenari natural d'aquesta antiga lluita.

Els primers romàntics, empetosos per la seva constant idea de buscar els orígens de tot plegat a l'Edat Mitjana, en el moment de màxim esplendor de la nostra terra, van situar les arrels de la Patum en aquesta època, i més concretament durant la «Reconquesta». El repetidament esmentat J. Vilardaga fou l'encarregat, com ens recorda Josep Noguera, que la llegenda entrés a formar part de la història. A partir d'aquí, la llegenda, a través de la tradició popular, va anar guanyant terreny a la història fins al punt que realitat i ficció van arribar a confondre's.

La Patum, com tantes d'altres festes, tradicions, històries i esdeveniments del nostre país, fou sublimada, idealitzada i enaltida a la categoria de mite pel moviment

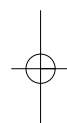
romàntic. No és que els romàntics intentessin demostrar la importància cabdal que la festa gran de la ciutat de Berga tenia dins el panorama festiu català, sinó que procuraren ubicar la transcendència de la celebració enmig del desenvolupament històric de la nostra població i àdhuc del nostre país. Continuant la línia característica dels romàntics d'intentar buscar els orígens de tot plegat en la llunyaia de l'Edat Mitjana, en els temps de la «Reconquesta» i de la lluita entre religions, la Patum també fou utilitzada amb aquesta finalitat i la seva gènesi fou situada paral·lela i entrelligada al mateix naixement del país.⁹ El darrer terç del segle XIX veié com, gradualment, s'anava gestant una interpretació de la Patum que res tenia a veure amb el seu origen. Malgrat tot, però, aquesta interpretació ha arribat ben viva fins als nostres dies.

La imbricació de la Patum amb determinats fets històrics ha estat una constant durant, com a mínim, un segle i mig. Observem un seguit de diferències notables entre les poques interpretacions i definicions que de la festa es conserven fins a les acaballes del segle XVIII i les que començaren a prodigar-se i generalitzar-se a partir de mitjan segle XIX. Les més antigues, moltes vegades excessivament simplistes, són molt més honestes amb la història, la tradició i els orígens de la Patum. Les seves explicacions ens remeten a la conformació simbòlica nascuda a redós de l'antiga processó del Corpus, veritable embrió de la festa. Algun d'aquests documents interpretatius no dubta a reconèixer les seves limitacions i la ignorància respecte de determinats símbols i elements. Les versions del XIX, en canvi, són molt més completes i lligades (a vegades massa), però són molt menys honrades històricament. Aquestes explicacions defugen de la realitat, moltes vegades fins i tot de la lògica, i situen la gènesi de la Patum en determinats esdeveniments històrics per tal de justificar-la i, ensems, enaltir-la. Els autors d'aquestes interpretacions

romàntiques i preromàntiques confegeixen una trama perfecta, tant, que no se'ls escapa cap detall. És, gairebé, com si es tractés d'un guió cinematogràfic. Amb final feliç, evidentment.

Ara bé, malgrat que els autors romàntics en foren els màxims exponents i a la vegada impulsors, la mítica relació entre el naixement de la festa berguedana i les lluites de la «Reconquesta» entre la Creu i la Mitja Lluna ja la trobem amb anterioritat. Fins i tot amb anterioritat a la guerra d'Àfrica (1859), un esdeveniment històric que podia haver tornat a despertar un sentiment latent, més o menys adormit, a l'entorn de lluites religioses. En uns comptes municipals datats l'any 1851 (per bé que semblen referir-se al 1845) trobem la següent anotació concernent als «operarios de la Patum»: «*Satisfecho a 31 sujetos que se emplean en los fuegos artificiales y otras diversiones que según tradición representan los triunfos del tiempo que los Sarracenos ocupaban la Península*». Aquesta és la notícia més reculada que hem pogut trobar on es constata aquesta relació dels orígens de la Patum amb les lluites medievals entre moros i cristians. Considerem que aquí hi lliga a la perfecció l'apunt de Josep Noguera que responsabilitza, en part, els Turcs i Cavallets d'aquest fet.

Segons tots els indicis, aquesta relació entre lluites seculares de moros i cristians i l'origen de la Patum degué gestar-se a mitjan segle XIX, i fou al darrer quart de segle quan va agafar més volada. El cert és, però, deixant històries i llegendes de banda, que a la societat multicultural que ens ha tocat viure hem de procurar projectar la festa vers el futur sense oblidar el passat. I hem de procurar que la Patum esdevingui allò que en Jan Grau va pensar per al Tirabol,¹⁰ que la Patum sigui «l'eufòria plena, la força de la gentada que salta amb els Gegants i la Guita. El ball de la victòria. La dels moros; la dels cristians. La de Bullafer... i d'Oliba Cabreta, agafats de bracet i saltant el Tirabol junts».

Notes

1. Al llarg de l'article utilitzarem repetidament el terme «moros» de forma genèrica i indiscriminada perquè aquest és el nom que s'utilitza en el dossier d'aquesta revista i perquè la historiografia de la Patum també l'empra de forma habitual. Malgrat tot, som conscients que aquest és un terme pejoratiu i que en realitat hauríem de parlar d'àrabs, sarraïns o magribins per ser més concrets o musulmans si volem referir-nos als seguidors del profeta Mahoma en general. Creiem, però, que en aquest cas l'ús del terme «moros» resta justificat, com a mínim, pel pes de la història i la tradició.
2. VILARDAGA CAÑELLAS, Jacinto. *Historia de Berga*. Barcelona: Tipo-litografia de Luis Tasso, 1890 (p. 224).
3. Utilitzem el terme suposat per referir-nos a aquest document perquè malgrat J. Vilardaga el cita com a autèntic, el cert és que només ell tingué ocasió de consultar-lo. Ja fa anys que els historiadors i estudiosos de la Patum consideren aquest document més com una invenció d'en Vilardaga, elaborat per arrodonir les seves explicacions històriques, que com un document real, sobretot tenint en compte que és molt probable que l'any en què ell situa inequívocament el document (1715) no hi hagués Patum com a conseqüència dels efectes de la guerra de Successió, finalitzada just l'any abans. Malgrat la suposada falsedat del document, però, la seva anàlisi i estudi resulta imprescindible per al coneixement de la història de la Patum, doncs si bé cal situar-lo a les darreries del segle XIX (1890) i no a principis del segle XVIII (1715) com ell el situa, la descripció que fa de la festa s'adiu, amb tota seguretat, a la realitat que el mateix J. Vilardaga devia contemplar al seu temps. En tot cas, malgrat que considerem necessari fer aquest aclariment per tal que ningú suposi que donem validesa a un document segurament inexistent, el cert és que l'autenticitat o no del mateix no afecta per a res el contingut que s'exposa en aquest article.
4. Bulla era el nom originari de la Patum, amb el qual fou coneguda la festa fins al tombant del segle XIX. El nom fa referència a les Bullícies del Santíssim Sagrament que tenien lloc a Berga i molts altres indrets de Catalunya durant la festivitat del Corpus Christi.
5. Bullafer seria la dicció amb què els autòctons es referirien a aquest suposat cabdill musulmà que en realitat, segons J. Vilardaga, s'anomenaria Abul Afer.
6. Val a dir que a les primeres notícies documentals on apareixen esmentades les comparses de la Patum (1626-1632) només hi figuren el Tabal, els Turcs i Cavallets, els Diables (actualment dividits en Maces i Plens) i la Mulassa (Guita). Semblaria evident que si aquesta festa s'inspirà en els esdeveniments bèl·lics de la «Reconquesta», aquesta relació es trobés en els entremesos originals de la celebració. Malgrat tot, degut a les interpretacions i reinterpretacions posteriors, creiem necessari parar esment en totes i cadascuna de les comparses de la Patum, per més que aquestes apareguin molt més tardanament.
7. Considerem aquestes dues comparses conjuntament perquè fins al tombant del segle XX formaren part d'un únic entremès, el dels Diables, tal com hem pogut veure ens els textos antics analitzats.
8. L'anàlisi que d'aquest tema realitzarem ja al llibre *Patum!* (Amalgama Edicions, 2001) fa que a l'hora d'establir les conclusions sobre la relació de les lluites altmedievales entre moros i cristians i els orígens de la Patum prenguem com a base diverses de les afirmacions que postularem en l'esmentat treball.
9. Tal com diem, però, el de la Patum no és un cas únic. Serveixi com a mostra el fet que a Berga mateix, l'anomenada Torre de la Petita, una fortificació construïda durant la primera guerra carlina (1833-1840), passà a ser coneguda com el castell dels Moros mig segle després d'haver estat construïda. I de casos com aquest en podríem trobar centenars arreu del país.
10. El Tirabol és el ball final de la Patum.

45

PARLEM DE...

FOTO LUIGI

Els Gegants de Berga a l'actualitat.